

ANALİZ

TÜRK AKADEMİSİ
SİYASİ SOSYAL STRATEJİK ARAŞTIRMALAR VAKFI

“ANADİLDE SAVUNMA” TARTIŞMASI ÇERÇEVESİNDE TERCÜMANDAN YARARLANMA HAKKI VE MAHKEMELERDE KULLANILAN DİL

TÜRK AKADEMİSİ SİYASİ SOSYAL STRATEJİK ARAŞTIRMALAR VAKFI

Oğuz TURHAN

Siyaset, Hukuk ve Yönetim Araştırmaları Merkezi
Analiz No. 3 // Ocak 2013
www.turkakademisi.org.tr

TÜRK AKADEMİSİ Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV)

Türkiye’de ve dünyada, yaşanmış ve yaşanmakta olan olayları; siyasî, sosyal, tarihî ve kültürel derinlik içinde ve stratejik bir bakış açısıyla değerlendiren, yeni tasarımlar ortaya koyarak gelecek vizyonu oluşturan bir düşünce kuruluşudur.

TASAV, bilimsel kıstasları esas alarak ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde araştırma, inceleme ve değerlendirme faaliyetlerinde bulunmaktadır. Çalışmalarını hiçbir kâr amacı gütmeyen ilgililer ile paylaşan TASAV; tarafsız, doğru, güncel ve güvenilir bilgiler ışığında kamuoyunu aydınlatmaya çalışmaktadır.

TASAV’ın amacı; Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluş felsefesine paralel olarak, ülkemizin ekonomik, sosyal, siyasî, kültür ve eğitim hayatının geliştirilmesine; millî menfaat, millî güvenlik ve birlik anlayışının, insan hak ve özgürlüklerinin, demokrasi kültürünün, jeopolitik ve jeostratejik düşünce biçiminin yaygınlaştırılmasına; toplumda millî, vicdanî ve ahlâkî değerlerin hâkim kılınmasına ve Türkiye’nin dünyadaki gelişmelerin belirleyicisi olmasına bilimsel faaliyetler aracılığıyla katkı sağlamaktır.

ARAŞTIRMA MERKEZLERİ

TASAV, aşağıda belirtilen altı Stratejik Araştırma Merkezi vasıtasıyla çalışmalarını yürütmektedir:

1. Dış Politika Araştırmaları Merkezi
2. Güvenlik Araştırmaları Merkezi
3. Siyaset, Hukuk ve Yönetim Araştırmaları Merkezi
4. Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Merkezi
5. Ekonomi Araştırmaları Merkezi
6. Enerji Araştırmaları Merkezi

“ANADİLDE SAVUNMA” TARTIŞMASI ÇERÇEVESİNDE TERCÜMANDAN YARARLANMA HAKKI VE MAHKEMELERDE KULLANILAN DİL

Oğuz TURHAN

Siyaset, Hukuk ve Yönetim Araştırmaları Merkezi

Analiz No: 3 // Ocak 2013

www.turkakademisi.org.tr

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
GİRİŞ.....	1
ULUSLARARASI HUKUKTAKİ DURUM.....	2
KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAKİ DURUM.....	3
TÜRK HUKUKUNDAKİ DURUM.....	4
KANUN TASARISINA İLİŞKİN YASAMA SÜRECİ.....	6
GENEL DEĞERLENDİRME.....	8
SONUÇ.....	11
KAYNAKÇA.....	12

“ANADİLDE SAVUNMA” TARTIŞMASI ÇERÇEVESİNDE TERCÜMANDAN YARARLANMA HAKKI VE MAHKEMELERDE KULLANILAN DİL

GİRİŞ

Yargılamada kullanılan dili *anlamama* veya *konusamama* nedeniyle yargılananlar arasında dil sorunu kaynaklı oluşması muhtemel eşitsizliğin ortadan kaldırılması, tüm modern hukuk düzenlerinde dikkat edilen bir husus olmuştur. Bu kapsamda, eşitsizlik durumunun yaşanmamasını temin etmek üzere uluslararası sözleşmelerde belirlenen kural neredeyse tüm hukuk devletleri tarafından iç hukuk düzenine aktarılmıştır.

Evrensel insan haklarının temel kaynakları arasında bulunan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, birbirinin tıpatıp aynısı olan bir hükümle, sanıklara, “*mahkemede konuşulan dili anlamıyor veya konuşamıyorsa, bir çevirmenin yardımından ücretsiz olarak yararlanma*” hakkı tanımaktadır.

Tercümandan yararlanma hakkı, mahkeme dilini konuşamayan sanıklara, mahkeme tarafından atanan tercüman aracılığı ile kendilerini mahkemede kullanılan dilin dışında bir dilde ifade etme imkânını sunarak savunma hakkının eşit şartlar altında yerine getirilmesini sağlamaktadır. Tercümandan yararlanma hakkı, yargılamada kullanılan dili anlamama veya konuşamama nedeniyle yargılama eşitliğini sağlamanın haricinde başka bir amaca hizmet etmemektedir. Dolayısıyla, yargılama dilini anlayıp konuşabilen bir kimsenin, anadilinin mahkemenin kullandığı dil olmadığı gerekçesiyle bu hakka sahip olması mümkün değildir.¹

12 Eylül 2012 tarihinde terör örgütü üyesi mahkûmlarca cezaevlerinde başlatılan açlık grevi vasıtasıyla “anadilde savunma hakkı”na ilişkin dile getirilen taleplere cevaben hükümetin hazırlayıp 12 Kasım 2012 tarihinde TBMM Başkanlığı’na sunduğu “*Ceza Muhakemesi Kanunu ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı*”, mahkemelerde kullanılan dilin ve tercümandan yararlanma hakkının sorgulanmasına sebep olmuştur.

Bu çalışmada, bir “insan hakkı ihlâlinin” giderilmesi gerekçesiyle getirilmeye çalışılan yeni düzenlemenin hukukî, siyasî ve toplumsal boyutları ile konuya ilişkin ulusal mevzuat ve uluslararası sözleşmeler dikkate alınarak, söz konusu kanun tasarısı analiz edilmektedir.

¹ Durmuş Tezcan, “Tercümandan Yararlanma Hakkı”, *SBF Dergisi*, Cilt 52, Sayı 1, (1997), s.695.

ULUSLARARASI HUKUKTAKİ DURUM

Tasarı ile getirilmeye çalışılan düzenlemeye uluslararası insan haklarının temel kaynaklarında nasıl yer verildiğine bakılacak olursa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Adil Yargılanma Hakkı" başlıklı 6'ncı maddesi ile 1966 tarihli Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin yine "Adil Yargılanma Hakkı" başlığını taşıyan 14'üncü maddesinde yer alan düzenlemeler öne çıkmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesindeki konuya ilişkin düzenleme şu şekildedir:²

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgarî haklara sahiptir:

e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 14'üncü maddesinin 3'üncü fıkrası ise şu şekildedir:

3. Hakkında bir suç isnadı bulunan bir kimse, bu isnadın karara bağlanmasında, tam bir eşitlik içinde asgarî şu haklara sahiptir:

f) Mahkemede konuşulan dili anlamıyor veya konuşamıyorsa, bir çevirmenin yardımından ücretsiz olarak yararlanma.

İçtihadı bakılacak olursa, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin konuya ilişkin kararlarından anlaşılmaktadır ki Mahkeme, kişinin yargılandığı ülkenin resmî dilini bilmesi durumunda, bu kişilerin anadilinde veya başka bir dilde savunma yapma taleplerini kabul etmemiş, referans bir norm ya da istikrar kazanmış bir içtihat üretme ihtiyacı duymamıştır. Bu husus, savunma hakkı ya da adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilmemiştir. Konuya ilişkin birkaç örnek vermek gerekirse;

- Zana / Türkiye,
- Öztürk / Federal Almanya 21/02/1984, 8544/79,
- Luedicke, Belkacem ve Koç/Almanya 28/11/1978, 6210/73,

kararlarını zikretmek mümkündür.³

Prof. Dr. Osman Doğru, "Tercüman hakkı sınırlı bir haktır. Sadece yargılamada kullanılan dili bilmeyen, anlamayan ve konuşamayan kişilere tercüman atanması gerekir. AİHM kararlarına göre kişinin mahkemede kullanılan dili konuşup, anlamasına ve meramını tam olarak ifade etmesine rağmen, mensup olduğu etnik bir dilde savunma hakkının verilmemesi mahkemece (AİHM) sözleşmenin ihlâli olarak değerlendirilmemektedir."⁴

² Bu konuda ayrıntılı bilgiye şu kaynaktan erişebilirsiniz: Nuala Mole ve Catharina Harby, *Adil Yargılanma Hakkı: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, İnsan Hakları Kitapçıkları No.3, Avrupa Konseyi, Almanya, Ekim 2001.

³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Adalet Komisyonu Raporu, 24. Yasama Dönemi, 3. Yasama Yılı, (Sıra Sayısı: 365), s.70.

⁴ TBMM Adalet Komisyonu Raporu, s.61.

diyerek, resmî dili bilenlere “anadilde savunma” hakkının verilmemesinin AİHM tarafından hak ihlâli olarak değerlendirmedini ortaya koymaktadır.

KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAKİ DURUM

Uluslararası sözleşmelerde “anadilde savunma hakkı” adında bir hak olmadığı gibi, AB üyesi ülke uygulamalarına bakıldığında bu ülkelerde de böyle bir hakkın verilmesinin söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır.⁵

Almanya’da, mahkemelerde kullanılan resmî dil Almanca’dır. Bu nedenle de her belgenin Almanca’ya çevrilmesi gerekmektedir. Taraflardan biri, özellikle sanık, Almanca bilmiyorsa bütün yargı işlemlerini çevirecek bir tercüman isteme hakkına sahiptir. Devlet, bu hizmeti ücretsiz olarak sağlamak zorundadır. Bazı durumlarda sanığın bazı ek maliyetlere katlanması gerekebilmektedir.

Avusturya’daki cezaî kovuşturmalarda, Almanca bilgisi yetersiz olan sanıkların çeviri hakkı bulunmakta; gerekirse, kendilerine tercüman imkânı da sağlanmaktadır. Alternatif olarak, çeviriler mahkeme personeli ya da güvenilir başka kişiler tarafından da yapılabilir. Bu hak savunma hakkı ve adaletin sağlanması için gerekli her şeyi kapsamaktadır. Bununla birlikte, söz konusu imkân, bütün dokümanların yazılı çevirilerini kapsamamakta ve tercümanın ücreti sanığa yükletilmemektedir. Ayrıca, Almanca bilmediği için kendisini mahkeme önünde savunma imkânı bulunmayanların ücretsiz olarak avukat imkânından yararlanma hakları bulunmaktadır.

Estonya’da, mahkemede kullanılan dil Estonya dilidir. İstisnası, mahkeme heyeti ve tüm tarafların diğer bir dili anlaması ve konuşması durumudur. Bu durumda mahkemede başka bir dil kullanılabilir. Estonya dili kullanıldığında, mahkeme Estonya dilini konuşamayan katılımcılar için ücretsiz olarak tercüme hizmeti sunmaktadır. Belgeler, Estonya dilinde düzenlenmeli ya da mutlaka çevirisine yer verilmelidir. Mahkemelerde de belgeler Estonya dilinde düzenlenmekte; ancak, her iki tarafın da tercüme hakkı bulunmaktadır.

Fransa’da da resmî dilde savunma yapılması gerekmektedir. Yargılama öncesi kullanılacak dil hakkında Fransız Anayasa Konseyi, 15 Haziran 1999 tarihli ve 99-412DC numaralı kararında; “*Bireyler, kamu hizmetleri ve yönetime ilişkin işlemlerinde Fransızca dışında başka bir dil kullanma hakkında ısrar edemez ve buna da zorlanamazlar*” hükmüne yer vermiştir. Konsey ayrıca, “*Anayasa’nın 2’nci maddesine göre Cumhuriyetin dilinin Fransızca olmasının çevirilerin kullanılmasını yasaklamadığını*” da eklemiştir.

⁵ Bu başlık altındaki bilgiler şu kaynaktan derlenmiştir: Konur Alp Koçak, “Anadilde Savunma ve Tercümandan Yararlanma Hakkı”, *TBMM Araştırma Merkezi Bilgi Notu*, (Kasım 2012), ss.8-12.

İngiltere'deki düzenlemelere göre; gözaltında tutulup İngilizce anlamayanlara uygun nitelikte tercüman veya çevirmenin tahsis edilmesi gerekmektedir.

İtalya'da, mahkeme dili İtalyanca'dır. İtalyanca konuşamayan ya da anlayamayan kişiler için tercüman tahsis edilmektedir (Anayasa'nın 111'inci maddesi).

Portekiz'de, sözlü ve yazılı davalar Portekizce yapılmaktadır. Ancak Portekizcesi yeterli olmayan ve yargılamaya katılmasına ihtiyaç duyulanlar yabancı dil kullanabilmektedirler. Bu amaç için bir tercüman atanmaktadır. Bu hizmet ceza yargılaması boyunca ihtiyaç duyan her yabancı için ücretsizdir.

Polonya'da, Lehçe konuşamayan kişilerin mahkemede anadilini kullanma hakkı vardır. Ayrıca herkesin ücretsiz tercüman hizmeti alma hakkı vardır. Eğer bir insan Lehçe konuşamıyorsa polis, savcı ve mahkeme tarafından sorgulanırken bu sorgulamanın bir tercüman eşliğinde yapılması gerekmektedir.

Yukarıdaki örnekler, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin, BM Sözleşmesi ve AİHS'ni ulusal mevzuatlarına aktarmış olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tespitin ardından, konuya ilişkin Türk mevzuatının ne durumda olduğuna da bakmak yerinde olacaktır.

TÜRK HUKUKUNDAKİ DURUM

4

Türk Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (CMK), mahkemelerde kullanılan dil olan Türkçeyi anlamayan veya konuşamayanlar için, yukarıda adıgeçen iki uluslararası sözleşmede ortaya konan kurallara tamamiyle uygun bir düzenleme bulunmaktadır. Zira CMK'nun "Tercüman Bulundurulacak Hâller" başlıklı 202'nci maddesi, "*Sanık veya mağdur, meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmiyorsa; mahkeme tarafından atanan tercüman aracılığıyla duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar tercüme edilir*" hükmünü içermektedir.

Türkçe kullanarak kendini ifade edemeyen kişiler için atanan tercüman, uluslararası sözleşmelerde öngörüldüğü üzere, CMK'nun 324'üncü maddesinin 5'inci fıkrası uyarınca, bu haktan yararlananlara hiçbir ücret ödemeleri gerekmeden devlet tarafından tahsis edilmektedir. Mahkemede Türkçe konuşamayanlara "tercüman tahsis edilmesi" ve "tercümanlık hizmeti ücretinin devlet tarafından" üstlenilmesi, mevcut uluslararası hukuk normunun eksiksiz bir şekilde Türk hukuku tarafından benimsendiğini ve uygulamaya alındığını açıkça ortaya koymaktadır. Bir diğer ifadeyle, CMK'nun 202'nci maddesi, AİHS m.6-3/e bendi ve BM Sözleşmesi m.14-3/f bendi ile tam uyum içerisinde bir düzenleme getirmiştir.

Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a göre; "*Ulusal mahkemelerin sanığın duruşma dilini iyi derecede bilip bilmediğini takdir yetkisi vardır. Eğer duruşma sırasında sanığın yargılama dilini anlamadığı veya konuşamadığı açıkça anlaşılıyor ise, muhakkak bir tercüman atanması*

gerekmektedir. Bu itibarla AİHM, ulusal mahkemelerin takdir yetkisini gerektiği gibi kullanıp kullanmadığını denetleyebilmektedir.”⁶

Ankara Barosu Başkanı Prof. Dr. Metin Feyzioğlu’na göre; *“Kendini savunacak derecede Türkçe bildiğini kabul eden, bu kabulü yargılama organının gözlemiyle doğrulanan sanık, buna rağmen tercümandan yararlandırılmamalıdır. Aksi takdirde, yargılama dili sanığın arzusuna göre belirlenmiş, resmî dilin Türkçe olması kuralı aşındırılmış olur. Bu nedenle hükümet tasarısında yer alan ‘meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilen’ sanığın, sözlü savunmasını başka dilde yapabileceğini öngören düzenleme yargılama dilinin Türkçe olması kuralının, dolayısıyla üniter devletin aşındırılmasıdır.”⁷*

Prof. Dr. Sibel Özel’e göre; *“Vatandaş ya da yabancı ayrımı olmadan, duruşmada konuşulan dili bilmeyen herkesin adil yargılanma hakkının bir gereği olarak ücretsiz çevirmen hizmetinden yararlanma hakkı bulunmaktadır. Bir vatandaşın vatandaşlığını taşıdığı devletin dilini bilmesi bir vatandaşlık hakkıdır. Doğuştan TC vatandaşı olan herkesin Türkçe öğrenmesi devletin bir görevidir. Ancak eğitim imkânından yoksun kaldığı için Türkçe’yi öğrenemeyenler elbette mahkemede çevirmen aracılığıyla dinlenecektir. Ancak Türkçe’yi bilen bir vatandaş anadilde ifade verme hakkı ya da imtiyazına sahip değildir. Bu dayatmayı demokratik bir hak olarak gösterecek hiçbir ulusal ya da uluslararası kural mevcut değildir.”⁸*

Yine Prof. Dr. İzzet Özgenç ve Prof. Dr. Cumhur Şahin, CMK’nun 202’nci maddesindeki düzenlemenin, AİHS’ne aykırılığının söz konusu olmadığını, Türkiye’nin anadilde savunma hakkı vermemesi nedeniyle AİHM’de mahkûmiyetinin de söz konusu olmadığını belirtmişlerdir. Özgenç ve Şahin, ayrıca, getirilen düzenlemenin Anayasa’nın 3’üncü maddesinde düzenlenen resmî dilin Türkçe olduğu ilkesine aykırı olduğunu, eğer bir değişiklik yapılacak ise Anayasa’nın da değiştirilmesi gerektiğini ve sanığın istediği dilde savunma yapma isteğinin yargılama dilinin değiştirilmesine yönelik bir sonuca yol açabileceğini belirtmişlerdir.⁹

Mevzuatta bu hususa dair bir eksiklik veya yanlışlık olmadığı, gerek doktrinde, gerek uluslararası mevzuatta ve gerekse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarıyla sabitken, hükümet, Adalet Bakanlığı’nın hazırladığı ve 22.10.2012 tarihinde Bakanlar Kurulu’nun TBMM Başkanlığı’na arzını kararlaştırdığı *“Ceza Muhakemesi Kanunu ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı”*’nı 12.11.2012’de TBMM Başkanlığı’na sunmuştur.

⁶ A.g.k., s.61.

⁷ A.g.k., ss.61-62.

⁸ A.g.k., s.62.

⁹ A.g.k., s.62.

KANUN TASARISINA İLİŞKİN YASAMA SÜRECİ

Kanun Tasarısı, 13 Kasım 2012’de esas komisyon olarak Adalet Komisyonu’na ve tâlî komisyon olarak da İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu’na havale edilmiştir. Kanun tasarısı, ilk önce 15 Kasım 2011’de İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu’nun 15’inci toplantısında incelenip görüşülmüştür. Komisyonunda yapılan inceleme sonucunda;

- Tasarıda yer alan “kişinin kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği bir dilde sözlü savunma yapabilmesi” imkânının hukuk tekniği açısından uygulanmasının güç olduğu,
- Savunma hakkının kişinin yakalanmasından itibaren başlamasına rağmen, Tasarıda yer alan “kişinin kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği bir dilde sözlü savunma yapabilmesi” imkânının yakalamadan itibaren tanınmayıp kovuşturmanın sadece iki aşamasında tanınmasının savunma hakkını kısıtlayıcı bir durum yarattığı,
- Sanığın savunmasını yaparken getirmek zorunda olduğu tercümanın giderlerini devlet tarafından karşılanmamasının ayrımcılığa neden olacağı, bu nedenle söz konusu düzenlemenin savunma hakkını kısıtlayan bir düzenleme olduğu,
- Tasarıda yer alan “kişinin kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği bir dilde sözlü savunma yapabilmesi” imkânı getiren hükmün, Türkçe bilen ve bilmeyen sanık ayrımı yaptığı ve yargılama dili konusunda belirsizlik yarattığı, bu hükmün Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümleri kapsamında yeniden düzenlenmesi gerektiği,
- Tasarı ile sanıklara sadece sözlü savunma yaparken kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği bir dilde savunma yapma imkânı tanındığı, yazılı savunma için söz konusu imkânın tanınmadığı, oysa ki kişinin kendisini en iyi yazılı olarak savunabileceği ve bu nedenle yazılı savunma için de söz konusu imkânın tanınması gerektiği,

şeklindeki görüş, değerlendirme ve eleştiriler öne çıkmıştır. Hükümeti temsilen yapılan karşı açıklamalarda ise;

- Tasarı ile, meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilen sanığın sözlü savunmasını kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde yapma imkânı tanındığı, metinde geçen ifadenin anadilde savunma olarak değil de bu şekilde seçilmesine bilhassa dikkat edildiği, metindeki ifadenin anadilde savunma ifadesinden daha geniş bir anlam ifade ettiği,
- Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde bulunan ikinci veya üçüncü nesil vatandaşlarımızın Türk anne-babadan dünyaya gelmelerine rağmen küçük yaşlardan itibaren orada bulunmaları nedeniyle Türkçe’yi iyi kullanamadıkları, yine Türkiye’de devam eden birtakım yargılamalarda kendi anadilinin Kürtçe olduğunu ifade eden

kişilerin büyük bir kısmının Kürtçe dil bilgisine yeterince sahip olmadığı, bu kişilerin anadilde savunma yapmaya zorlanması hâlinde kendilerini iyi bir şekilde savunamayacakları, bu nedenle metindeki “kendisini daha iyi ifade edebileceği bir dil” tanımlamasının özellikle seçildiği,

- Anayasa gereğince yargılama dilinin Türkçe olduğu, ancak yargılamanın iki hayatî noktasında (iddianamenin okunması üzerine ve esas hakkındaki mütalaanın verilmesi üzerine) yargılanan kişiye söz konusu imkânın sunulduğu, söz konusu düzenlemenin sadece kovuşturma aşamasını kapsadığı, bu düzenlemenin belli bir ırka değil insan hakları çerçevesinde tüm ırklara getirilmiş bir hak olduğu, düzenlemede bu imkânın yargılamanın sürüncemede bırakılmasına yönelik olarak kullanılmaması için önleyici bir ibareye yer verildiği,

ifade edilmiştir. 1/708 esas numaralı Kanun Tasarısının 1’inci maddesi; 5271 sayılı Kanununun 202’nci maddesine eklenen fıkranın son cümlesinden önce gelmek üzere “tercüme hizmetlerinin adlî yargı adalet komisyonlarınca düzenlenen listeden sanığın seçeceği tercüman tarafından yerine getirilmesine” ilişkin bir cümle eklenmesi suretiyle kabul edilmiştir. Ardından tasarının tümü oylanmış ve getirilen değişikliklerle birlikte kabul edilmiştir. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu’nun 32 sayılı Raporu, 19 Kasım 2012 tarihinde Adalet Komisyonu’na tevdi edilmiştir.

Tasarı, Adalet Komisyonu’nun 20 Kasım 2012 tarihli toplantısında görüşülmüş, tasarının daha ayrıntılı incelenmek üzere dokuz üyeden müteşekkil bir Alt Komisyona havale edilmesi kararlaştırılmıştır. Alt Komisyon, 21 Aralık 2012’de toplanarak tasarıyı ele almıştır. Görüşme esnasında öne çıkan itirazlar şu şekilde rapora dâhil edilmiştir:

- Getirilen düzenleme değiştirilemez hükümler arasında yer alan **Anayasa’nın 3’üncü maddesindeki devletin resmî dilinin Türkçe olduğu hükmüne açıkça aykırılık teşkil etmektedir.**
- Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 202’nci maddesinin 1’inci fıkrasında Türkçe bilmeyen kişiler bakımından, kişinin anadilde savunma yapmasını engelleyen herhangi bir hüküm yoktur. Bilâkis, mahkemede konuşulan dili anlamayan kişilerin tercümandan yararlanmasına ilişkin iç hukukta yeteri kadar düzenleme mevcuttur. Bu bağlamda **yeni bir yasal düzenlemeye ihtiyaç yoktur.**
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6’ncı maddesinin 3’üncü fıkrasının (e) bendine göre, Türkçe bildiği hâlde ve meramını Türkçe anlatabilmesine rağmen, sanığın anadilde savunma yapmasına imkân tanıyan **düzenleme AİHS’ne aykırılık teşkil etmektedir.**
- Tasarının 1’inci maddesiyle getirilmek istenen düzenleme, yargılamaların uzaması gibi **uygulamaya dönük birçok problemi de beraberinde getirecektir.**
- Uluslararası hukuk ve diğer ülke mevzuatlarında, resmî dili **meramını anlatabilecek düzeyde bilen kişilere başka bir dilde savunma hakkını veren bir düzenlemeye de rastlanmamaktadır.**

Alt Komisyonda dile getirilen bütün bu eleştirilere rağmen, söz konusu tasarının 1'inci maddesi üzerinde verilen bir önergeyle meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilen sanığın sözlü savunmasını, kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde yapmayı istediği takdirde tercümanı, il adli yargı adalet komisyonunca belirlenen listede yer alan kişiler arasından seçebilmesi yönünde değişiklik yapılmıştır.

Alt komisyonda yukarıdaki şerhlerle birlikte kabul edilen metin, 27 ve 28 Aralık 2012 tarihinde Adalet Komisyonu'nun toplantılarında esas alınarak görüşülmüştür. Tasarı hakkında lehte ve aleyhte görüşler ortaya konmuş, bu esnada Anayasa'ya aykırılık gerekçesiyle iki önerge sunulmuştur.

Adalet Komisyonu'nda yapılan görüşmelerde yukarıda yer alan itirazlara rağmen, tasarının birinci maddesi (diğer maddelerde de olduğu gibi) oy çokluğu ile kabul edilmiş ve Genel Kurul'a sunulmak üzere TBMM Başkanlığı'na gönderilmiştir.

GENEL DEĞERLENDİRME

Söz konusu kanun tasarısıyla, sanıklara *“meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmesine rağmen kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde savunma yapabilme”* hakkının sağlanması öngörülmektedir. Bu düzenleme, sadece “Türkçe bilmeyenler” için tanınması gereken bir hakkın Türkçe bilenlere de verilerek su-i istimâl edilmesi olarak değerlendirilmektedir. Düzenleme hayata geçirildiği takdirde, Türkçe bildiği hâlde *“başka bir dilde kendisini daha iyi ifade ettiğini”* beyan eden sanıklar o dilde savunma yapabilecektir.

Burada altı çizilmesi gereken husus, mahkeme dilini bilen kişilerin *“tercih ettiği dilde konuşabilmesi”* gibi bir *“hakkın”* ulusal ve uluslararası düzenlemelerde yer almadığıdır. Mahkeme dilini bilmeyenlerin kutsal savunma hakkını kullanabilmesi adına sahip oldukları bir hak varsa, o hak, ücreti devlet hazinesince karşılanan *“tercümandan yararlanma”* hakkıdır.

“Tercümandan yararlanma” hakkı, *“anadilde savunma hakkı”* olarak düşünülmemelidir. Zira bu iki ifade, kamuoyunda aynı şeyi ifade ediyormuş gibi kullanılmaktaysa da aslında birbirinden çok farklıdır. Hatta birinin varlığı diğerinin varlığını anlamsız kılmaktadır; çünkü, *“tercümandan yararlanma”* hakkı, kendi başına *“anadilde savunma”* diye bir hakkın olmadığını ortaya koymaya yeterlidir. Mantıken bakıldığında, eğer mahkeme dilini konuşamayan veya anlamayanlar için *“tercümandan yararlanma hakkı”* öngörülmüşse, anadilinde savunma hakkı gibi bir hak öngörülmemiş demektir.

Tercümandan yararlanma hakkı, yargılamada kullanılan dili anlamama veya konuşamama nedeniyle yargılama eşitliğini sağlamaya dönük bir haktır ve bunun dışında hiçbir amaca hizmet etmemektedir. Dolayısıyla, örneğin, yargılama dilini anlayıp konuşabilen bir kimsenin anadilinin duruşmadaki dil olmadığı gerekçesiyle tercümandan yararlanma hakkına sahip olması hukuken mümkün değildir. Ayrıca,

mevcut düzenlemelere göre, hâkimlerin sanığın Türkçe bilip bilmediğini değerlendirme yetkisi vardır. Bir hâkim, sanığın Türkçe bildiğine dair güçlü karineler tespit edebiliyorsa, sanıktan Türkçe konuşmasını istemek hakkını kullanabilmekte, Türkçe bilmeyenler için ise ücreti devlet tarafından karşılanan bir tercümanın atanmasını talep edebilmektedir.

Uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuatlar gözönüne alındığında; mahkemelerde anadilin kullanılması ancak şu iki durumda mümkün ve hukukî olacaktır:

- 1) Mahkeme dili ile sanığın anadilinin aynı olması. (Türkiye’de Türkçe anlayıp konuşabilen bir Türk vatandaşının yargılanmasında olduğu gibi)
- 2) Mahkeme dilini bilmeyen bir kişinin anadilinin tercüman aracılığıyla mahkeme diline çevrilmesi durumu. (Türkiye’de bulunan bir yabancıнын veya Türkçe’yi anlayamayacak ve konuşamayacak kadar az bilen ya da hiç bilmeyen vatandaşların yargılanmasında olduğu gibi)

Hukukî mantık ve normlar bunu gerektirirken, sanığın *Türkçe bildiği hâlde* başka bir dilde “kendisini daha iyi ifade edeceği” gerekçesiyle arzu ettiği dilde konuşabilmesine yönelik bir düzenleme hukuk, insan hakkı veya demokrasi ile açıklanamamaktadır. Nitekim bu düzenlemenin bir örneği yoktur. Hiçbir ülkede, o devletin resmî dilini bilenlere başka bir dilde konuşma imkânı verilmediği gibi, resmî dili konuşamayanların yardım alacağı tercümanlık hizmetinin sanıklar tarafından karşılanacağına dair bir düzenleme de bulunmamaktadır.

Bu bilgiler ışığında, savunmanın hangi dilde yapılacağına dair ilke/kural açıktır: **Resmî dili bilenler herhangi bir tercümana gerek olmadan o dilde konuşmak durumundadır; resmî dili bilmeyenler ise, ücretini devlet hazinesinin karşıladığı tercüman hizmetinden faydalanır.** Kuralın bu olduğu dikkate alındığında, Türkiye’deki yasal düzenleme ve uygulamanın bu kurala uygun olduğu ve gündemdeki tasarının hukuken anlamsız ve gereksiz olduğu ortaya çıkmaktadır.

Hâl böyle iken, hükümetin böyle bir kanun değişiklik tasarısı hazırlaması ancak siyasî gerekçelerle açıklanabilmektedir. AKP’nin 2023 Siyasî Vizyonunda “Millî Birlik ve Kardeşlik Süreci” başlığı altında “*Anadilde savunma konusunu yasal bir düzenleme ile sorun olmaktan çıkaracağız*” şeklinde ifade edilen bir taahhüdün yer aldığı ve bu belgenin ilân edildiği tarihte açlık grevlerinin 18’inci gününde olduğu, söz konusu tasarı Meclis gündemine alındığında terörist başının talimatıyla açlık grevinin sona erdirildiği dikkate alınırsa, kanun değişikliği girişiminin siyasî bir saikle hazırlanmış olabileceği ihtimali biraz daha netlik kazanmaktadır. Hükümetin otoritesini kullanarak sona erdiremediği açlık grevi eylemini, söz konusu kanun tasarısıyla terör örgütünün taleplerini karşılamak suretiyle bitirebilmesi dikkat çekici bir gelişme olmuştur.

Terör örgütü mensuplarının “anadilde savunma” gibi anadili Türkçe olmayan herkesi içine alacak bir kapsamda değil de sadece “Kürtçe savunma” özelinde bir talepte bulunmaları, eylemlerdeki talebin bir “hak talebi” olmayıp “**etnik imtiyaz talebi**”

olduğunu ortaya koymaktadır. “Eşitlik” ve “demokrasi” bahanesiyle ortaya çıkarılan bu durum; ırk, dil ve din ayrımı olmaksızın insanların eşit şartlarda yaşamasını öngören demokratik düzenin bizzat kendisi ile çelişmektedir.

Söz konusu tasarıya ilişkin basına yansıyan haber ve yorumlarda, Türkçe’nin yanı sıra Kürtçe savunmanın da artık mümkün olduğu ve bunun demokratikleşme yönünde atılmış bir adım olduğu dile getirilmektedir. Ne var ki, değişiklik tasarısı, ne “anadil” ne de “Kürtçe” ifadesini barındırmaktadır. Hâl böyleyken, tasarının belli bir dile mahsus bir düzenleme olarak öne çıkarılması aslında bir diğer ciddi yanıştır. Ancak, tasarının Kürtçe kullanımına yönelik bir düzenlemeymiş gibi algılandığı da ortadadır. Hükümetin bu düzenlemeyi, “Kürtçe savunma hakkı isteyen mahkûmların” açlık grevi eylemi neticesinde kaleme almış olması, doğal olarak mezkûr düzenlemenin “Kürtçe’nin mahkemelerde kullanılmasına yönelik” bir nitelikte olduğu imajını ortaya çıkarmıştır.

5 Kasım 2012 tarihinde gerçekleştirilen Bakanlar Kurulu toplantısının ardından Hükümet Sözcüsü Bülent Arınç, yaptığı basın açıklamasında, 22 Ekim’de Meclis’e sevk kararı alınmış olan tasarının “5 Kasım’daki Bakanlar Kurulu toplantısında görüşüldüğünü, Başbakan’ın Adalet Bakanı’na tasarıyı geliştirmesi talimatı verdiğini” belirtmiştir. Bunu müteakip, aynı günün akşam saatlerinde, “hükümetin açlık grevini ilk kez masaya yatırdığı, Başbakanın ilk kez adım atarak anadilde savunmaya ilişkin düzenleme yapılması için Adalet Bakanlığına talimat verdiğini” doğrultusunda haberler medyada yer almıştır. Oysa, TBMM Başkanlığı’na sunulan tasarının Başkanlığa arz yazısı, hükümetin çok daha öncesinde bu konuda çalışmalara başlamış olduğunu ve bu haberlerden iki hafta öncesinde (22 Ekim 2012’de) tasarının TBMM’ye sevk edilmesi kararını aldığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, hükümetin bu konuya ilişkin çalışmalarda bulunduğu iki hafta boyunca kamuoyundan gizlendiğini söylemek mümkündür.

Hükümetin, hazırladığı tasarıyı kamuoyu ile paylaşmak için iki hafta beklemesi de düzenlemenin hukukî değil siyasî saikle hazırlandığını olduğu görüşünü desteklemektedir. Hükümet, hukuk normlarıyla bağdaşmayan ve toplumda ciddi bir huzursuzluğa sebep olan bir düzenlemeyi ilân etme hususunda çekinmiş, başka bir şekilde açlık grevlerini sona erdirmeyi ve bu düzenlemeyi hiç ortaya çıkarmadan hasıraltı etmeyi umut etmiştir. Ne var ki, mahkûm edilmiş terör örgütü üyelerince “anadilde savunma hakkı” adı altında dayatılan düzenlemeye dair bir adım atılmadıkça açlık grevlerini sona erdiremeyeceğini anlayan Hükümet, söz konusu tasarıyı alelacele Meclis gündemine getirmiştir. Hükümet, komisyon safhasında muhalefet partilerinin dile getirdiği makul eleştiri ve çekincelerini görmezden gelerek tasarının kabulünü sağlamıştır.

SONUÇ

Yukarıda bahsi geçen ulusal ve uluslararası mevzuat, hükümetin getirmeye çalıştığı yeni düzenleme, düzenlemenin ardında yatan siyasî saikler, komisyon aşamasında dile getirilen görüşler ve kamuoyunda konuya ilişkin çıkan görüşler dikkate alındığında, söz konusu kanun tasarısına ilişkin varılan kanâat şu şekilde olmaktadır.

Ulusal mevzuatımızdaki mevcut düzenleme, AİHS ve BM Sözleşmeleri ile belirlenmiş olan uluslararası standartlara ve normlara uygundur. Mahkemelerde kullanılabilecek dillere ilişkin yeni bir düzenlemeye gerek yoktur.

Tasarı ile getirilen değişiklik savunma hakkına yönelik değil, istenen dilin mahkemede kullanılmasının sağlanmasına yöneliktir. Oysa altına imza koyduğumuz uluslararası anlaşmalar hiçbir ülkeye böyle bir yükümlülük yüklediği gibi, hiçbir ülkede de resmî dilin bilindiği bir durumda bir başka dilin mahkemede kullanılması söz konusu değildir. Hâl böyle iken, anılan tasarının gündeme gelmesi, terör örgütü üyelerince düzenlenen açlık greviyle dile getirilen siyasî bir talebin karşılanmasına yöneliktir. Mevcut mevzuatımızda Türkçe bilmeyenlere bu hak savunma hakkı kapsamında değerlendirilerek tercüman masrafı devletçe karşılanırken, Türkçe bilenlerin tercüman masrafını kendilerinin karşılaması da bu kanıyı güçlendirmektedir. Kısacası, söz konusu düzenleme, terör örgütünün dayatmasına boyun eğilmesinin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

Mahkemeler, resmî kamu kurumlarındandır ve dolayısıyla mahkemelerde kullanılması gereken dil Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dili olan Türkçe'dir. Bu hâlinin muhafaza edilmesi anayasal bir zorunluluktur. Anayasamıza göre resmî dil Türkçe'nin değiştirilmesi dahi teklif edilemezken, CMK'nun 202'nci maddesine eklenecek bir fıkra ile kişinin istediği dilde savunma yapmasının düzenlenmesi, böylece yargılama dilinin değiştirilmesi açıkça Anayasa'ya aykırıdır. Hiçbir ülkede uygulaması olmayan böyle bir uygulamanın yürürlüğe sokulmak istenmesinin nedeni, resmî dilin sulandırılarak ikinci bir resmî dile kapı aralamaktır.

Yukarıda sayılan bütün bu sebeplerden dolayı anılan tasarının kanunlaşmaması gerekmektedir. Akl-ı selimin galip gelerek bu tasarının kanunlaşmayacağını, kanunlaşsa bile Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edileceğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Koçak, Konur Alp. “Anadilde Savunma ve Tercümandan Yararlanma Hakkı”, *TBMM Araştırma Merkezi Raporu*, Kasım 2012.
- Mole, Nuala ve Catharina Harby. *Adil Yargılanma Hakkı: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. Maddesi’nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, İnsan Hakları Kitapçıları No.3, Avrupa Konseyi, Almanya, Ekim 2001.
- Tezcan, Durmuş. “Tercümandan Yararlanma Hakkı”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 52, Sayı 1, 1997, ss.693-700.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporu, Esas No: 1/708, Karar No.32, (19.11.2012).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Adalet Komisyonu Raporu, 24. Yasama Dönemi, 3. Yasama Yılı, (Sıra Sayısı: 365).

HÜKÜMETİN HAZIRLADIĞI TASARIDAKİ METİN	İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONUNUN KABUL ETTİĞİ METİN	ALT KOMİSYONUN KABUL ETTİĞİ METİN	ADALET KOMİSYONUNUN KABUL ETTİĞİ METİN
MADDE 1- 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 202'nci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan "Bu madde hükümleri," ibaresi "Birinci ve ikinci fıkra hükümleri," şeklinde değiştirilmiş ve maddeye aşağıdaki fıkra eklenmiştir. "(4) Meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilen sanık, a) İddianamenin okunması, b) Esas hakkındaki mütalaanın verilmesi, üzerine sözlü savunmasını, kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde yapabilir. Bu durumda sanık, savunma yapacağı oturumda tercümanını hazır bulundurmak zorundadır. Bu imkân, yargılamanın sürüncemede bırakılması amacına yönelik olarak kötüye kullanılamaz."	MADDE 1- 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 202'nci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan "Bu madde hükümleri," ibaresi "Birinci ve ikinci fıkra hükümleri," şeklinde değiştirilmiş ve maddeye aşağıdaki fıkra eklenmiştir. "(4) Meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilen sanık, a) İddianamenin okunması, b) Esas hakkındaki mütalâanın verilmesi, üzerine sözlü savunmasını, kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde yapabilir. Bu durumda sanık, savunma yapacağı oturumda tercümanını hazır bulundurmak zorundadır. Bu durumda tercüme hizmetleri, adli yargı adalet komisyonlarınca düzenlenen listeden, sanığın seçeceği tercüman tarafından yerine getirilir. Bu imkân, yargılamanın sürüncemede bırakılması amacına yönelik olarak kötüye kullanılamaz."	MADDE 1- 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 202'nci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan "Bu madde hükümleri," ibaresi "Birinci ve ikinci fıkra hükümleri," şeklinde değiştirilmiş ve maddeye aşağıdaki fıkralar eklenmiştir. "(4) Meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilen sanık, a) İddianamenin okunması, b) Esas hakkındaki mütalâanın verilmesi, üzerine sözlü savunmasını, kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde yapabilir. Bu durumda tercüme hizmetleri, beşinci fıkra uyarınca oluşturulan listeden, sanığın seçeceği tercüman tarafından yerine getirilir. Bu imkân, yargılamanın sürüncemede bırakılması amacına yönelik olarak kötüye kullanılamaz. (5) Tercümanlar, il adli yargı adalet komisyonlarınca her yıl düzenlenen listede yer alan kişiler arasından seçilirler. Cumhuriyet savcıları ve hâkimler yalnız bulundukları il bakımından yapılmış listelerden değil, diğer illerde oluşturulmuş listelerden de tercüman seçebilirler. Bu listelerin düzenlenmesine ve listelerde yer alanların çıkarılmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir."	MADDE 1- 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 202'nci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan "Bu madde hükümleri," ibaresi "Birinci ve ikinci fıkra hükümleri," şeklinde değiştirilmiş ve maddeye aşağıdaki fıkralar eklenmiştir. "(4) Ayrıca sanık, a) İddianamenin okunması, b) Esas hakkındaki mütalaanın verilmesi, üzerine sözlü savunmasını, kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde yapabilir. Bu durumda tercüme hizmetleri, beşinci fıkra uyarınca oluşturulan listeden, sanığın seçeceği tercüman tarafından yerine getirilir. Bu tercümanın giderleri Devlet Hazinesince karşılanmaz. Bu imkân, yargılamanın sürüncemede bırakılması amacına yönelik olarak kötüye kullanılamaz. (5) Tercümanlar, il adli yargı adalet komisyonlarınca her yıl düzenlenen listede yer alan kişiler arasından seçilirler. Cumhuriyet savcıları ve hâkimler yalnız bulundukları il bakımından oluşturulmuş listelerden değil, diğer illerde oluşturulmuş listelerden de tercüman seçebilirler. Bu listelerin düzenlenmesine ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir."